

Kjell Östberg

Hur uppstod den svenska trotskismen?

Vad är trotskism?

Den internationella trotskistiska rörelsens uppkomst är nära förknippad med utvecklingen i Sovjetunionen efter den ryska revolutionen. Redan 1923 formerade Trotskij, tillsammans med Lenin den ryska revolutionens centrala ledare, en oppositionell grupp i kritik mot utvecklingen såväl inom Sovjetunionen som inom den Kommunistiska internationalen. När Trotskij 1929 landsförvisades bildades den internationella vänsteroppositionen. I en rad länder slöt sig grupper som uteslutits eller brutit sig ur de staliniserade kommunistpartierna till den nya strömningen. Inledningsvis var den officiella inriktningen att försöka reformera Komintern, men 1938 bildades Fjärde internationalen. Som programmatisk plattform antogs *Övergångsprogrammet*, än idag en självklar referenspunkt för trotskistiska och trotskisanta grupper. Dessa är i antal betydande, inte minst därför att rörelsen fått vidkännas ett stort antal splittringar. De organisationer som behandlas i denna artikel är i huvudsak sådana som ansluter sig till Fjärde internationalens förenade sekretariat med säte i Paris.

Denna trotskistiska rörelse har traditionellt intagit en revolutionärt marxistisk position. Den stödjer sig på den ryska revolutionen och det tidiga Kominterns program. En central utgångspunkt har samtidigt varit avståndstagandet från stalinismen och kritiken av den politik som de stalinistiskt ledda kommunistpartierna fört. Inte minst har nödvändigheten av att kombinera demokrati och socialism varit en viktig del av trotskisternas program. Därmed har den trotskistiska rörelsen ständigt varit klämd mellan den internationella arbetarrörelsens två dominerande riktningar, den reformistiska socialdemokratin och den mer eller mindre stalinistiskt orienterade kommunismen.

Organisatoriskt och politiskt har rörelsens inflytande varit begränsat. Utrymmet för ännu en strömning mellan kommunism och socialdemokrati visade sig vara litet under mellankrigstiden, och under andra världskriget åderläts de små krafterna ytterligare, ibland som ett resultat av samarbete mellan kommunister och nazister. Inte heller 1950-talets kalla krig utgjorde någon gynnsam jordmån för små revolutionära grupper. Som en intellektuell och kulturell strömning hade den tidvis ett visst inflytande i länder som Frankrike och USA, liksom i vissa proletära miljöer, bl a i USA. Ett massinflytande fick trotskismen bara i ett fåtal länder, främst på Sri Lanka. För att överleva, och kunna ta tillvara eventuella radikaliserings-tendenser inom de traditionella arbetarorganisationerna, tillämpades ibland en "entristisk" taktik; det vill säga att man lät sina medlemmar ansluta sig till de dominerande kommunistiska eller socialdemokratiska partierna. En inte ovanlig följd var att entrismen blev så djup att den insända kadern aldrig dök upp igen. (1) Den strömning som i Sverige går under namnet Offensivgruppen har sina rötter i sådana riktningar.

Först under 1960-talets radikaliserings kunde en vidare öppning för de trotskistiska idéerna skönjas. När barrikaderna byggdes i Paris i maj 1968 fanns en ny generation unga trotskister i ledningen för studentkampen, när rörelserna för solidaritet med Vietnam skapades i Berlin eller i USA fanns ofta Fjärde internationalens anhängare med i ledningen. De trotskistiska idéerna blev på många håll en viktig komponent i den nya vänsterns ideologiska och teoretiska bagage. Gruppen kring tidskriften *Socialism ou Barbarie* betraktas allmänt som en central inspirationskälla för den franska radikaliseringsprocessen (2), gruppen kring den engelska *New Left Review* var likaså uppenbart influerad av trotskism (3) Fjärde

internationalens centrala gestalt, Ernest Mandel, var samtidigt en av den nya vänsterns ledande marxistiska ekonomer.(4)

Tidig svensk trotskism

Det kom att dröja innan trotskismen som politisk rörelse dök upp i Sverige. Den första svenska trotskisten var sannolikt Carl Skoglund (1894-1960), som 1911 emigrerat till USA från Dalsland. I USA kom han, liksom många andra skandinaver – Joe Hill var inte ensam – snart att inta en ledande roll i den mer militanta delen av den amerikanska arbetarrörelsen. Han nådde nationell ryktbarhet som en av ledarna för de uppmärksammade Teamster-strejkerna i Minneapolis i början av 1930-talet. Skoglund tillhörde ledningen för *Socialist Workers Party*, den amerikanska sektionen av Fjärde internationalen, som redan 1928 brutit sig ur kommunistpartiet. Han var också den förste arbetare som valdes in i Fjärde internationalens internationella exekutivkommitté. Några besök i Sverige gjorde emellertid aldrig Skoglund. På grund av ett permanent utvisningshot – Skoglund vägrades ännu efter närmare 50 års vistelse där amerikanskt medborgarskap – kunde han inte lämna landet.(5)

Återvändande från USA gjorde däremot Petrus Carlsson, en annan svensk emigrant från början av seklet. Under depressionen i början av 1930-talet kom han tillbaka till sina hemtrakter på norra Öland. I USA hade han anslutit sig till en oppositionell grupp inom det amerikanska kommunistpartiet. I Sverige bedrev han under några år en intensiv propaganda för att introducera de trotskistiska idéerna i landet, och han korresponderade också med Trotskij själv. Efter några års ofruktbara ansträngningar verkar dock entusiasmen ha upphört.(6)

Petrus Carlssons ansträngningar till trots blev Sverige ett av de få länder i Europa som under 1930-talet saknade trotskistisk organisering. En förklaring till detta kan vara att det utrymme som fanns mellan stalinism och socialdemokrati i Sverige var ockuperat av det socialistiska partiet under Kilboms och så småningom Nils Flygs ledning. I samtida polemik, och även senare för övrigt, anklagades Flyg ofta för trotskism, ett av de värsta smädeord som de kommunistiska partierna kunde använda. Flygs biograf Håkan Blomqvist har emellertid inte hittat några organiserade kontakter mellan Flyg och den trotskistiska rörelsen.(7)

När trotskismen i organiserad form för första gången dök upp i Sverige efter andra världskriget är det ändå genom en av Socialistiska partiets avläggare. Vid krigsutbrottet började Flygpartiets tyskorientering bli allt för iögonenfallande. 1940 bröt en av partiets ledare, Albin Ström, sig ur och bildade Vänstersocialistiska partiet, med bas i Göteborg och med en egen veckotidning, Arbetarposten.

Hösten 1948 sökte en grupp medlemmar, framför allt i dess Stockholmsavdelning, genom dansk förmedling kontakt med Fjärde internationalens ledning i Paris. Gruppen deklarerade att den önskade bilda en svensk sektion av Fjärde internationalen och att den hade förhoppningar om att få stöd av majoriteten i Stockholmsavdelningen och av åtskilliga av Vänstersocialistiska partiets lokalavdelningar utanför Göteborg. Beskeden från Sverige möttes med glädje från Internationalens ledning, som med särskild tillfredsställelse noterade att den svenska gruppen hade en påtagligt proletär sammansättning. I samband med första majfirandet 1949 bildades formellt den första svenska sektionen av Fjärde internationalen. Någon massiv anslutning fick partiet, som döptes till Revolutionära socialistiska partiet, RSP, inte. Vid grundningskonferensen var nio medlemmar närvarande, och den högsta medlemssiffra som nämns är 32. Samtliga torde ha varit arbetare, i huvudsak bosatta i Stockholmstrakten.(8)

Partiets ledande person var Evald Höglund, vid denna tid metallarbetare på LM Ericson. Han hade under 1930-talet varit ledare för Socialistiska partiets ungdomsförbund och journalist på

Folkets Dagblad, och som sådan bl a rapporterat från spanska inbördeskriget. Vid hans sida fanns den betydligt yngre Bertil Säfström. Partiet genomförde under sina första år en del uppmärksammade ingripanden, bl a i hamnarbetarstrejken 1951, och deras möten var stundom välbesökta; några lär ha samlat bortåt 1 000 deltagare. Det ställde upp i kommunalvalet 1950 och gav ut ett par nummer av tidningen *Internationalen*. Genombrottet uteblev emellertid; tidpunkten var kanske inte heller den bästa för revolutionär arbetarpolitik. Omkring 1953 upphörde partiets verksamhet. En avgörande orsak torde ha varit att Fjärde internationalen på sin världskongress 1951 beslöt att sektionerna i Europa skulle tillämpa en entristisk politik. För svenskarnas del innebar detta att RSP:s medlemmar skulle ansluta sig till det socialdemokratiska partiet; det var en taktik som antagligen inte mötte något större gillande här.

60-talet

Första maj-demonstrationerna i Sverige 1969 var, åtminstone i de stora städerna, större, ungdomligare och brokigare än på många år. En rad radikala solidaritetsrörelser för Vietnam, Södra Afrika, Latinamerika, Tjeckoslovakien och Black Power samsades med byalagsaktivister, värnpliktsvägrare, u-landsföreningar och alternativrörelser mot konsumtions-samhället och social utslagning i demonstrationstågen runt om i landet. Förutom fackföreningarna och de traditionella partierna, socialdemokrater och kommunister, demonstrerade det kinesiskt inspirerade kfml, syndikalister och olika anarkistiska grupperingar. Bland alla tidningsförsäljare som utbjöd dussintals olika vänstertidningar och solidaritetsbulletiner kunde man för första gången på några håll upptäcka en helt ny tidskrift, Fjärde internationalen. Den trotskistiska rörelsen uppträdde för första gången sedan det tidiga 50-talet. Vem stod bakom detta initiativ?

Och i vilken utsträckning var den nu ett i grunden nytt fenomen som bröt med de gamla kommunistiska och reformistiska partierna och i vilken utsträckning den knöt an till äldre strömningar?(9)

Revolutionära marxister

De första introduktörerna av trotskismen i Sverige kan sägas representera kontinuiteten. Tidskriften *Fjärde internationalens* första nummer var i allt väsentligt en mans verk, Marcel Cohens. Marcel Cohen (1919-1996) hade som mycket ung på 1930-talet kommit i kontakt med en trotskistisk ungdomsorganisation i Tyskland. Som jude tvingades han lämna Tyskland och kom över Danmark till Sverige, där han väntade på att få utvandra till Palestina. Cohen blev emellertid kvar i Sverige, flyttade till Stockholm 1957 och ingick så småningom i redaktionen för Bonniers lexikon. Han arbetade periodvis i vänstersionistiska kretsar. I början av 1960-talet återupptog Cohen kontakten med Fjärde internationalen och blev alltså 1969 initiativtagare till tidskriften med samma namn. Kring Cohen formades från 1969 en grupp i Stockholm, som, förutom nyradikaliserade studenter och gymnasister, bl a innehöll några, med den tidens mått, äldre danska trotskister. Även Bertil Säfström, en av ledarna från sektionen på 1950-talet, sökte sig till denna grupp.(10)

I Göteborg var det en inflyttad belgisk trotskist, som introducerade rörelsen, René Coeckelberghs. Coeckelberghs kom till Göteborg i mitten av 60-talet och 1969 satte han sitt stora projekt i verket: René Coeckelberghs Partisanförlag. Målet var uppenbarligen att skapa en svensk motsvarighet till de inflytelserika franska och italienska vänsterförlagen Maspero och Feltrinelli.(11) Och utgivningstakten var onekligen imponerande. Mellan 1969 och 1973 gav förlaget ut ett femtiotal verk. En betydande del var av eller om Trotskij, eller av marxismens klassiker, som Bebel, Bucharin och Luxemburg, liksom dokument från kommunistiska

internationalens första kongresser. Men där fanns också böcker som reflekterade den nya vänstern i bredare mening; verk av Nicos Poulantzas, Sartre, Charles Bettelheim, Régis Debray, Jacek Kuron, Daniel Bensaïd och Ernest Mandel. Av stor betydelse blev publiceringen av Isaac Deutschers biografier över Trotskij och Stalin.

Oberoende av utvecklingen i Stockholm och Göteborg växte en tredje grupp fram i Uppsala. Intressant nog leddes även denna av en utländsk student, Ken Lewis, som kommit i kontakt med den trotskistiska ungdomsrörelsen i USA och som också i Sverige inspirerades av den amerikanska sektionen, som vid denna tid troligtvis var den mest ortodoxa inom Fjärde internationalen.

Såväl Cohen som Coeckelberghs var närvarande vid Fjärde internationalens världskongress våren 1969. Trots att verksamheten i Sverige vid denna tid fortfarande befann sig i sin linda erkändes Sverige som sympatiserande sektion och Cohen blev delegat med observatörsstatus.(12)

Hösten 1969 bildades på en interimskongress den första nationella organisationen, Revolutionära marxister.(13) Av olika skäl beslöt man att uppskjuta offentliggörandet av den nya organisationen tills vidare. Redan efter någon månad gav emellertid RM:s Göteborgs-avdelning ut det första numret av en ny tidning, *Revolutionär information*, och den nya organisationen var etablerad. I mars 1970 höll RM sin första officiella kongress.(14)

Basen i organisationen var de tre grupperna i Stockholm, Göteborg och Uppsala, som bestod av ett tiotal medlemmar vardera. De flesta av de nyttillkomna hade varit aktiva i ett brett spektrum av nyvänsterorganisationer: Clarté, VUF, SDS, internationella solidaritetsorganisationer och värnpliktsvägrarna bl a. Socialistiska partiets senare ordförande, den välkände fackföreningsledaren Göte Kildén rekryterades t ex vid denna tid från en anarkistisk miljö. Samtidigt utstrålar de antagna grundsatsernas första punkt en tung trotskistisk tradition: ”R[evolutionära] M[arxister]s teoretiska grundval är marxismen, den vetenskapliga socialismen, vidareutvecklad av Lenin och Trotskij med hänsyn till den socialistiska revolutionens och den proletära diktaturens problem, försvarad av vänsteroppositionen mot den stalinistiska degenerationen och efter dennas fullbordan företrädd av Fjärde Internationalen.”

Bolsjevikgruppen

Den svenska 60-talstrotskismens andra källsprång är en helt annan historia. Den var en direkt produkt av den svenska och internationella studentkampen under dess mest eruptiva fas. Under åren kring 1968 var Lund den ort där studentrörelsen i dess kontinentala form var mest påtaglig. De spektakulära händelserna i samband med universitetets 300-årsjubileum, värnpliktsvägrarrättegångarna och demonstrationerna som stoppade Davis Cup-matchen mot Rhodesia i Båstad var några uppmärksammade uttryck för den omfattande radikaliseringsen bland Lundastudenterna.(15) Åtskilliga av de ledande aktivisterna var samtidigt organiserade i Clarté.

Nationellt genomgick Clarté vid denna tid en omvandling från en relativt obunden vänsterorganisation till ett förbund nära knutet till den maoistiska rörelsen och kfml. Denna utveckling motsatte sig lundaclartéisterna kraftigt. Den maoistiska dogmatismen utsattes för hård kritik, och avdelningen uteslöts ur Clartéförbundet. Majoriteten bildade en ny organisation, Bolsjevikgruppen, som våren 1970 publicerade en uppmärksammas kritik av den ”empiriodogmatism” som man menade kännetecknade den Mao-stalinistiska strömningen.(16)

Analysen, som var inspirerad av den franska Althusserskolan, kritiserade KFml och Clarté för en mekanisk och dogmatisk syn på marxismen, för stalinistisk historieförvanskning och för ett byråkratiskt centralistiskt arbetssätt. Men Bolsjevikgruppens tunga teoretiska arbete skulle inte ha varit en sann produkt av den lundensiska miljön om den inte hade kompletterats av en mer studentikos variant på sitt ämne. Odet Till Stalinismen publicerades i samma tidskriftsnummer.(17)

Ur nattomhöljda tider
emot ett mål fördolt för dig,
O stalinism du skriker
sen länge fram din ökenstig

...

Av dogmer kampen stäckas,
vår framtid går i kvav,
revolutioner släckas
i stalinismens hav
Antagonister ropa,
din politik: förgängelse
Du tänker: tids nog skall jag sopa
dem alla in i fängelse...

En viktig förklaring till att lundstudenterna bröt med den i Sverige allt mer dominerande maoistiska strömningen var troligtvis geografisk. För lundensiska studenter var det många gånger mer naturligt att orientera sig mot vad som hände i Berlin och Paris än i Stockholm och Uppsala. Det torde över huvud taget inte vara någon tillfällighet att flera av den internationella nya vänsterns mest pregnanta uttryck fanns i Lund; Zenitgruppen är ju ett annat exempel på detta.

En allt viktigare referenspunkt för Bolsjevikgruppens tongivande personer blev de franska trotskisterna i Ligue communiste. Från dem lånade man också synen på hur en revolutionär organisation i slutet av 1960-talet skulle byggas: genom sektorsdialektiken. Att arbetarklassen är den bestämmande sociala kraften innebar att kampen inom andra sektorer i samhället måste underordnas arbetarsektorn, men eftersom universitet och högskolor i vissa situationer fungerar som svaga länkar kunde dessa i vissa fall spela en dominerande roll för klasskampens utveckling. En förutsättning var emellertid att studentrörelsen förmådde överskrida sina egna gränser och på så sätt bidra till skapandet av ett revolutionärt avantgarde.(18) Men för detta räckte inte de begränsade erfarenheterna av de senaste årens studentkamp. ”Den dynamiska processen kan inte uppbäras av nuets militanta aktioner. I den rörelse där de imperialistiska ländernas revolutionära kadrer formas framträder på nytt *historien*, arbetarrörelsens historia av segrar och nederlag.” Det som nu krävdes, var ett ”återgripande på den revolutionära marxismen, på oktoberrevolutionens bolsjevism företrädd av Lenin och Trotskij.”(19)

Revolutionära marxisters utveckling

En än tydligare kombination av gammalt och nytt i programmatiskt hänseende var märkbar i Revolutionära Marxisters första programmatiska dokument. Det illustreras väl av det första numret av Fjärde internationalen, som sedan blev rörelsens teoretiska organ. Där hittar man å ena sidan utdrag ur *Övergångsprogrammet* från 1938 och Trotskijs bok *Kommunismen och terrorn*. Å andra sidan finns där artiklar som propagerar Majrevoltens och Pragvåren senaste kampformer och lärdomar. På ett annat sätt än Bolsjevikgruppen prioriterade RM också

”arbetararbetet”, alltså inriktningen på ett fackligt arbete på bekostnad av ett arbete inom studentrörelsen. Till en del var detta ett uttryck för en traditionell kommunistisk orientering, till en del kanske ett sätt att göra dygd av en nödvändighet. Studentrörelsen var i stor utsträckning redan inmutad av den maoistiska rörelsen, medan däremot vägen till arbetarklassen låg öppen på ett annat sätt, hoppades RM:s ledare.(20) Ett problem för organisationen var att den i stort sett saknade egna arbetare. Lösningen på detta dilemma var att satsa sina resurser på Fria fackföreningsfolket, FFF.

FFF var en facklig oppositionsrörelse med rötter i metallstrejken 1945. I slutet av 1960-talet dök den upp på nytt, främst i Göteborg. Initiativtagare var hamn- och Volvoarbetare med kommunistisk bakgrund. Dessa var inledningsvis nära knutna till KFml, men kom snart i konflikt med förbundet. Den våg av vilda strejker som svepte över landet vid denna tid började hösten 1969, först ut var hamnarbetarna i Göteborg sedan kom den stora gruvstrejken i Malmfälten. Under en kort tid kom FFF att bli en mötesplats för ledarna för ett antal av dessa grupper, framför allt från Göteborg och Malmfälten. Man antog ett antal krav, i första hand riktade mot den fackliga ledningen och den socialdemokratiska regeringen, som grund för ett program: ”Bekämpa byråkratin i fackföreningarna – avskaffa arbetsdomstolen – fri strejkrätt – allmän omröstning innan avtal godkännes – förtroendeval av alla funktionärer på samma villkor som övriga styrelseposter.” Det bildades lokalavdelningar på ytterligare några orter och vid ett par tillfällen under 1970 hölls nationella sammandragningar i Göteborg för att dra gemensamma erfarenheter av kampen och diskutera möjligheter till samordning. Bl a diskuterades hösten 1970 möjligheterna till gemensamt agerande i de stundande avtalsförhandlingarna. Av dessa planer blev dock intet och efter något år upphörde FFF:s arbete på de flesta håll.(21)

Till FFF drogs inte förvånande flera av de nya vänsterorganisationerna, som gärna tog chansen att knyta kontakter med strejkledare. T ex var representanter för RM drivande i avdelningarna i Göteborg, Stockholm och Uppsala. RM såg också mycket positivt på FFF:s utvecklingspotential, och tillskrev den möjligheter att växa ut till ett verkligt arbetar-avantgarde. RM:s uppgift skulle vara att förmedla den revolutionära traditionen och samtidigt på detta sätt få en genväg till en inplantering i arbetarklassen. FFF:s upplösning omöjliggjorde denna strategi.

Att som SÄPO tydligen gjorde(22), se FFF som en trotskistisk täckorganisation torde vara betydligt överdrivet. Framför allt misslyckades vänstergrupperna helt att knyta strejkledarna från Malmfälten och andra håll till sina organisationer.

En smärtsam samgåendeprocess

Bolsjevikgruppen hade vidare ambitioner än att bara vara en studentgrupp i Lund. Våren 1970, i samband med lanseringen av tidskriften Bolsjevik 1, genomfördes en mindre turné. Under hösten 1970 genomfördes ytterligare en nationell mötesserie under parollen ”Revolutionens aktualitet”. Målsättningen var nu att skapa en nationell, trotskistiskt orienterad organisation, och förhoppningarna på ett snabbt nationellt genombrott var stora. Direkt efter Septemberkampanjen inleddes, tillsammans med RM, en ny, Brysselkampanjen, som syftade till att mobilisera svenskt deltagande till ett stort internationellt möte i Fjärde internationalens regi i november 1970. Som ett led i lanseringen av Bolsjevikgruppen på nationell nivå flyttade några av Bolsjevikgruppens ledande personer till Stockholm. Till Bolsjevikgruppens Stockholmsavdelning anslöt sig också en mindre grupp, ”vänsteroppositionen”, som brutit sig ur VUF under våren 1970 i protest mot förbundets ställnings-

tagande för maoismen.(23) I såväl Lund som Stockholm bildades, efter fransk inspiration, särskilda sympatisörsstrukturer, Röda cirklar och Röda kommittéer.

Samtidigt tog denna intensiva aktivistiska period i det närmaste livet av den ursprungliga Bolsjevikgruppen i Lund. I de interna analyserna pekade man på den ödesdigra kombinationen av inåtvända studier som ledde fram till den omfattande kritiska analysen av den svenska maoismen i Bolsjevik nr 1 och den därpå följande intensiva utåtriktade kampanjverksamheten, som hårt slet på de kvarvarande medlemmarna. Resultatet blev att en stor del av gruppens medlemmar passiviserades, blev utbrända skulle man antagligen säga med dagens språkbruk.(24)

Bolsjevikgruppens förbundsbygge komplicerades ytterligare av att man samtidigt deklarerade ett samgåendeprojekt med Revolutionära marxister. En pådrivande faktor i detta torde ha varit Fjärde internationalens internationella ledning. En viss arbetsfördelning ägde rum inom denna, där den franska sektionens ledare, Alain Krivine, hade intima förbindelser med Bolsjevikgruppens ledning, medan framför allt Ernest Mandel höll kontakt med RM:s ledning.

Samgåendet blev en smärtsam process. Upplösningstendenserna inom Bolsjevikgruppen fick också sin motsvarighet inom RM, där framförallt Göteborgsavdelningen var missnöjd med vad den uppfattade som byråkratiska drag hos ledningen. En annan anledning var att det fanns ett ömsesidigt misstroende grupperna emellan som till en del berodde på de bägge organisationernas olika ursprung.

Det fanns en del skepsis från Bolsjevikgruppens sida mot Revolutionära marxister, som ansågs vara en allt för stelbent organisation, lite vid sidan av den allmänna radikaliseringsprocessen. På samma sätt fanns det hos RM en viss misstänksamhet mot de proklamatoriska akademiker som dominerade Bolsjevikgruppen.

Det hela förbättrades inte av att det inom bägge organisationer uppstod riktningar som av olika skäl ville bromsa processen. De var oroliga för att ett för snabbt sammangående inte skulle ge utrymme för att arbeta fram de politiska riktlinjer som var nödvändiga för en ny organisation. Det skulle i sin tur medföra risker för en byråkratisering av organisationen.(25)

Resultatet blev att två organisationer bildade. De som förespråkade en fast organisatorisk struktur med klara relationer till Fjärde internationalen bildade Revolutionära marxisters förbund, RMF, vid en sammanslagningskongress i Uppsala i januari 1971. Organisationen fick en ny tidning, Mullvaden. Tidskriften Fjärde internationalen blev dess teoretiska organ. Organisationen hade vid bildandet ett 50-tal medlemmar och ytterligare kanske ett hundratal sympatisörer.

Samtidigt bildades i Stockholm, av dem som inte vill gå så fort fram, Kommunistiska arbetsgrupperna, KAG. Denna grups lösliga karaktär bekräftades av att den upphörde med sin verksamhet ett år senare. Åtskilliga hade då gott över till RMF, de flesta kvarvarande torde ha anslutit sig till Vpk:s vänsterflygel.

Trotskismen och den övriga vänstern

Det torde ha framgått av ovanstående att den historiska traditionen var en viktig beståndsdel av den trotskistiska rörelsens tidiga år i Sverige. Denna aspekt blev än mer framträdande genom den utveckling de politiska vänstergrupperna genomgick i slutet av 1960-talet.

När man idag diskuterar 60-talsradikaliseringen finns det två motsatta sätt att betrakta vad som hände. Enligt vissa var det en period av frihet när allt var möjligt. Den kännetecknades av öppenhet och omprövning. Gamla normer ifrågasattes och ersattes med nya.

Enligt andra var tidens främsta tecken dogmatism och sekterism. Bara vissa åsikter var tillåtna, alla gick i Mahjongjackor och näbbstövlar och det var förbjudet att lyssna på Abba. I själva verket har bägge tolkningarna antagligen fog för sig, När radikaliseringsprocessen i slutet av 60-talet nådde sin kulmen i Sverige kan man urskilja två parallella fenomen. Å ena sidan den explosionsartade tillväxten av en rad aktionsgrupper som studentrörelser, solidaritetsrörelser, miljörörelser osv. I mycket stor utsträckning var det en kulturrörelse, och företrädare för alla kulturinriktningar spelade en stor roll. Författare som Sara Lidman och Jan Myrdal skrev romaner, rapportböcker och resolutioner. Bildkonstnärer som Channa Bankier och Carl Johan de Geer gjorde affischerna till demonstrationer och opinionsmöten, Filmcentrum producerade och distribuerade film, Narren och Fri Pro spelade teater varhelst det behövdes. Stormöten var en vanlig beslutsform när gemensamma aktioner skulle planeras.

Å andra sidan kan man se uppkomsten av nygamla politiska organisationer med arbetsmetoder som stod i rak motsättning till nyvänsterns. Framför allt var det partier och grupper som var inspirerade av den kinesiska revolutionen och den pågående kulturrevolutionen där. KFml – senare SKP – var den första och största. KFML(r), som bröt sig ur och bildade eget, och Vpk:s gamla ungdomsförbund, som döpte om sig till MLK, Marxist-leninistiska kampförbundet, var några andra.

1967 bildades KFml, och det i huvudsak som en utbrytning ut Vpk. Den häftiga kritiken mot det etablerade kommunistpartiet, dess nära kontakter med Vietnamrörelsen, dess ungdomliga medlemskader, i stor utsträckning rekryterad ut Clarté, gör att man kan se den som ett uttryck för den nya stämning vi ovan talat om. Men i en annan mening kan KFml definitivt inte ses som någon nyvänsterskapelse. Dess politiska inspiration hämtades i stor utsträckning ur en kommunistisk politik som formulerats i den kommunistiska rörelsen under dess mest stalinistiska period, i början främst dess tidiga 30-tals ultravänsteristiska form, längre fram en mer folkfrontsinriktad högervariant.

Då steg istället KFML(r) fram och lade beslag på den perioden. Ja, i själva verket blev mycket av den nya vänsterns teorier de svenska maoisternas huvudfiende. Ibland var det fråga om att vara fiende i en mycket konkret betydelse. Meningsmotståndare kunde anklagas att stå på klassfiendens sida, i bästa fall objektivt. Tidningen *Proletären* delade ut "veckans ishacka" till oliktänkande. Just ordet ishacka var inte valt av en tillfällighet. Det syftade på med mordvapen Stalin använts sig av när han 1940 lät mörda den landsflyktige Trotskij i Mexiko. Fanns det en fiende de annars så trötta politiska vänstergrupperna kunde ena sig bakom så var det trotskisterna. Och det utrymme de anti-trotskistiska kampanjerna fick stod inte i någon som helst relation till den styrka och det inflytande de rätt små trotskistiska grupperna vid denna tid hade. KFml:s tidning *Gnistan* publicerade redan kort efter första numret av *Fjärde internationalen* flera hätska artiklar mot Trotskij.(26) Ett par år senare gav man ut en hel bok, "Marxism eller trotskism?", författad av Lars Gustafsson och Kurt Wickman.(27) Inför omvandlingen av det nyvänsterdominerade Vänsterns ungdomsförbund till det uttalat maoistiska Marxist-leninistiska kampförbundet gjordes kampen mot trotskismen till ett centralt element i omskolningsprocessen.

KFml(r) nöjde sig inte bara med att dela ut veckans ishacka, utan lade också ner stor möda på att visa trotskisternas sanna karaktär. Men anti-trotskismen gjorde inte halt inom de ny-stalinistiska vänsterpartierna. Också den största av denna tids solidaritetsrörelser, De förenade FNL-grupperna, DFFG, gjordes till ett slagfält mot trotskismen. Paret Gustafsson-Wickman,

som skulle skriva *Marxism eller trotskism* ett par år senare, gav redan 1970 på uppdrag av Uppsala FNL-grupp, ut en skrift, *Trotskisterna, fronterna och Vietnamrörelsen*, som av DFFG:s ledning anbefalldes till studier inom hela FNL-rörelsen. Ja, det gick så långt att DFFG:s kongress 1971 beslöt att inga trotskister skulle få vara medlemmar i det formellt opolitiska DFFG. Bakom detta beslut anar man inflytelserika medlemmar i KFml.(28)

Vad var det då i trotskisternas förflutna som gjorde att rörelsen fick denna oproportionerligt stora uppmärksamhet? Ja, läser man böckerna, artiklarna och resolutionerna finner man snart att det knappast rör sig om något annat än material hämtade från de traditionella stalinistiska antitrotskistiska kampanjerna. Dispyter om Trotskijs relationer till Lenin före 1917, huruvida det var möjligt att bygga socialismen i ett land under 1920-talet och folkfrontspolitiken i Spanien på 1930-talet blandades med Moskvaprocessernas anklagelser om trotskistisk sabotageverksamhet och samarbete med fascism och imperialistiska agenter. Man underlät inte att påpeka det stora inflytandet av utlänningar bland ledande trotskister i Sverige, och påståenden om nära samarbete med CIA var legio.(29) Ett förhållande som gjorde den unga trotskistiska rörelsen särskilt utsatt var att den, som en av de få strömningarna inom vänstern, intog en kritisk inställning till utvecklingen i Kina, och skarpt kritiserade den kinesiska kulturrevolutionen som en byråkratisk manöver av Mao.(30) Detta var inte särskilt opportunt vid denna tid.

Dessa hätska angrepp tvingade naturligtvis de svenska trotskisterna till omfattande genmälen. Det verkar inte enbart ha skett motvilligt. Tvärt om kastade sig många med liv och lust in i polemiken om historien. Det visade sig snart att det källmaterial som den anti-trotskistiska kampanjen byggde på var ytterst bräckligt. Framför allt var det den unge, tidigt bortgångne litteraturvetaren Kenth-Åke Andersson i Göteborg som stod för det tunga artilleriet. Hans uppgörelse med Wickman/Gustafsson, "Lögnens renässans" gjorde starka intryck långt utanför de egna leden, och torde i själva verket ha lett till en ökad rekrytering till den trotskistiska rörelsen.(31). På många håll hölls också stora och välbesökta debattmöten mellan olika vänstergrupper om hur historien skulle tolkas.

Vad var RMF?

Hur skall man nu karaktärisera den trotskistiska rörelsen vid tiden för bildandet av RMF 1971? Ja, å ena sidan är det uppenbart att den var djupt rotad i den kommunistiska rörelsens historia. Försvaret av den revolutionära marxismen, den ryska revolutionen och det tidiga Kominterns politik var lika självklar som avståndstagandet från vad som beskrevs som den stalinistiska urartningen, eller för den delen, den socialdemokratiska klassarbetspolitiken. Och genom det "slag om historien" som skildrats ovan var nog RMF:s medlemmar de inom vänstern som var bäst skolade i arbetarrörelsens historia.

Samtidigt anknöt man, till skillnad från de mao-stalinistiska grupperna, till många av den nya vänsterns erövringar. Framför allt var det alltså de franska erfarenheterna som fungerade inspirerande, men även det engelska och amerikanska inflytandet var betydande.

Stadgarna knöt an till traditionella kommunistiska organisationsprinciper. Organisationens basenhet var cellen, vars arbete var inriktat mot organisationens ingripande arbetsområden på arbetsplatser, skolor, universitet eller mot rörelser, t ex det antiimperialistiska arbetet. Celler på samma ort bildade en avdelning. Medlemmar valdes in, och tillerkändes inledningsvis deltagarstatus med konsultativ rösträtt. Efter tre månader kunde en deltagare, genom 2/3 majoritet väljas in som full medlem. Inom organisationen rådde arbetsplikt, "uppgifter som kamrat eller organ åtar sig eller åläggs ska utföras". Vikten av att interna angelägenheter inte

onödigtvis diskuteras utanför organisationen underströks också. Det fanns uppenbarligen en medveten anknytning till vad som brukar gå under beteckningen demokratisk centralism. Samtidigt läggs som i alla trotskistiska organisationer, för att motverka tendenser till byråkrati och centralstyrning, stor vikt vid rätten till ”tendens- och fraktionsbildning”, alltså rätten att organisera en opinion i olika frågor.(32) Detta var inte bara en formell rättighet, utan sådana tendenser garanterades rätt till utrymme i internbulletiner, inledningar vid konferenser och kongresser, och även ekonomiskt stöd för att resa runt i organisationen och argumentera för sina uppfattningar.

Studierna var en central del av förbundets verksamhet. Men hur skulle man kunna undvika att falla i samma fälla som man menade att andra vänsterorganisationer fallit i? Hur skulle studierna kunna bli något annat än bara ett okritiskt inhämtande av marxistiska sanningar? Den lösning som både RM och Bolsjevikgruppen utarbetade, och som sedan övertogs av RMF, var att de Röda cirkelarna eller Röda kommittéerna (namnen lånades som så mycket annat från den franska sektionen) skulle, som det hette det i en tidig sammanfattning ”kunna bli aktionsgrupper, där studierna var en del av arbetet, vilket även skulle innefatta olika former av praktiskt och i viss mån teoretiskt arbete, såsom flygbladsaktioner, agerande vid strejker, demonstrationer, författande av artiklar etc.”. Helt lätt var det inte att uppnå dessa målsättningar. Dessutom visade det sig att deltagarna klagade över att – de fått lära sig för lite av grundläggande marxistisk terminologi. Otack är livets lön...

Kanske avspeglar studiernas centrala betydelse ett annat förhållande, nämligen inflytandet från den svenska folkrörelsetraditionen, där ju studiecirkelarna alltid spelat en avgörande roll. Det finns andra kopplingar också. En betydande del av inkomsterna för RMF:s stockholmsavdelning under de första åren kom genom studiecirkelrapporterade genom Frikyrkliga studieförbundet. Annars finansierades verksamheten i huvudsak genom medlemsavgifter, målsättningen var att medlemmarna skulle ge 1/10 av sina nettoinkomster till organisationen. De som hävdade att den svenska trotskismen var en utlandsfinansierad rörelse torde ha svårt att hitta sådana belägg. Den svenska sektionen av Fjärde internationalen blev istället snart en av den internationella rörelsens viktigare finansiärer.

En betydande del av den interna diskussionen inom det nybildade RMF ägandes åt strategin för partibygget. En viktig utgångspunkt var ”trotskismens försening”; det förhållande att studentradikalismen nått sin kulmen innan den trotskistiska rörelsens formerat sina styrkor, och att därför en stor del av denna radikalism sugits upp av andra vänsterströmningar, i första hand maoistiskt influerade. Inför RMF:s andra kongress, hösten 1971 gjordes ett första bokslut av den trotskistiska rörelsens första år i Sverige. Det var ingen skönmålning. Bolsjevikgruppen beskrevs visserligen som teoretiskt avancerad, men annars som en triumfalistisk smågrupp som i grunden uttryckte studentrörelsens sociala isolering. RM å sin sida var ”ett empiriskt hopplock av kamrater” förenade av Traditionen, Programmet, Landvinningarna, men oförmögen att tillgodogöra sig den radikala rörelsens nya erövringar. Det som nu krävdes var en mer genomtänkt strategi för förbundsbygget. Det övergripande målet för organisationen var att vinna en dominerande position inom den revolutionära rörelsen. För att uppnå detta krävdes förankring inom arbetarklassen. Detta arbete måste inledas omedelbart, heter det. Det skulle framställas lokala Fabriksmullvadar som delas ut vid industrierna. Dessa borde propagera för arbetarkontroll, bekämpa den solidariska lönepolitiken, kritisera klasslagstiftningen och LO:s byråkratisering, miljöfrågan, invandrarfrågan och kvinnans speciella förtryck.

Samtidigt konstateras att under de närmsta åren var det inom andra områden som organisationen hade möjlighet att rekrytera i större skala. Det gällde inte förvånande framför

allt bland ungdom och studenter. Från denna periferi borde förbundet sedan sökas sig mot centrum, alltså arbetarklassen. Det bör noteras att samtidigt dyker en annan prioritering upp, nämligen miljöarbetet. RMF var antagligen det första vänsterparti som antog en särskild politisk resolution kring denna fråga. Även kvinnoarbetet får en mer framträdande ställning vid denna kongress, åtminstone teoretiskt. Av den nyvalda nationella ledningens 13 ledamöter var samtliga män. Medelåldern i den nya organisationen var låg, klart under 25 år. RMF:s ledande företrädare, Tom Gustafsson var 23 år vid grundningskonferensen.

Trots den darriga starten, trots de hårda attackerna från andra delar av vänstern och trots att vänstervinden mot mitten av decenniet mojnade lyckades trotskismen etablera sig som en politisk kraft på vänsterkanten. Dess fortsatta historia återstår att skriva.

Noter

1. Om Fjärde internationalens historia, se Francois Moreau, *Combats et débats de la IVe Internationale*, Québec, 1993
2. Philippe Gottraux, "Socialisme ou barbarie". Un engagement politique et intellectuel dans la France de l'après-guerre, Lausanne 1997
3. Se t ex Perry Anderson, *Om den västerländska marxismen*, Lund 1984, s 112 ff
4. Hans *Introduktion till marxismens ekonomiska teori* lär ha sålts i 30 000 exemplar bara i Sverige
5. Om Skoglund, se F Dobbs, *Teamster Rebellion*, N.Y. 1972, Dough Jenness, Carl Skoglund, i *International Socialist Review* augusti 1984 samt en artikelserie av Kjell Östberg i *Internationalen* 25-34 1981.
6. *Writings of Leon Trotsky, Supplement (1929-1939)*, New York 1979, s 163, 387n, samt "Sveriges första trotskist", *Internationalen* 6/1982
7. Håkan Blomqvist, *Gåtan Nils Flyg*, Stockholm 1999
8. Uppgifter om RSP bygger i huvudsak på korrespondens mellan svenska och danska trotskister och det förenade sekretariatets i Paris sekreterare Walter (Ernest Mandel). Kopior förvaras i Staffan Lindhés arkiv
9. Material om 1960- och 70-talets trotskistiska rörelser finns framförallt i Socialistiska partiets arkiv, ARAB samt i det arkiv om svensk och internationell trotskism som Staffan Lindhé håller på att bygga upp. En del av nedanstående uppgifter är också hämtade från det vittnesseminarium som i mars 2000 genomfördes vid Samtidshistoriska institutet. Bandinspelningar av detta förvaras hos institutet.
10. För biografiska uppgifter, se minnesartikel i *Internationalen* 3 1996
11. Med åtminstone Feltrinelli hade Coeckelberghs personliga kontakter, den italienske förläggare besökte enligt uppgift Coeckelberghs i Sverige.
12. Se redogörelse för bakgrunden i Cohens arkiv
13. Ursprungligen med tillägget "leninst-trotskyerna". Detta bihang togs emellertid bort när organisationen offentliggjordes

14. *Fjärde internationalen* 3/1970

15. Se Göran Blomqvist o Kim Salomon (red), *Det röda Lund*, 1998 och S-O Josefsson, *Året var 1969*, Göteborg 1996, s 186 ff

16 *Bolsjevik* 1/1970

17 aa

18 O[tto] M[annheimer], *Om strategin*, *Bolsjevik* 2 1970, jfr *Théorie et système d'organisation*, Cahiers Rouge no 6-7, Maspero 1969,

19 *Bolsjevik* 2, ledare s 2f

20 M Cohen, Förslag för en strategi för arbetarklassens radikaliserings, rapport till RM:s konferens juni 1970

21 Tidningen *Fria fackföreningsfolket* 1970-71

22 I övervak xxx

23 Om denna, se *Revolutionär information* 4/70 samt skriften *Åter till leninismen*.

24 Protokoll från möte med bolsjevikgruppens provisoriska kommitté 2-5 oktober 1970

25 Se t ex broschyren *RMF, historien och internationalismen* eller *Den som sticker huvudet i busken, skyltar med ändan*, u.å. (1972?)

26 *Gnistan* 9 o 10 1969

27 Kurt Wickman och Lars Gustafsson, *Marxism eller trotskism*, Oktoberförlaget 1972

28 För detta inflytande, se Salomon, *Rebeller i takt med tiden*, Stockholm 1996

29 Se t ex Wickman-Gustafsson aa och *Trotskisterna, fronterna och Vietnamrörelsen*, utgiven av Uppsala FNL-grupp. Se också t ex *Gnistan* 9 o 10 1969, *Stormklockan* 4/5 1970, *Proletären*

30 Se resolution i *Fjärde internationalen* 2/1969

31 Kenth-Åke Andersson, *Lögnens renässans*, Fjärde internationalen 7/8 1972. Se också dens. *KFml:s omvälvning av historien*, *Revolutionär Information* 1/1969 samt *Revolutionär marxism kontra stalinism i Vietnamrörelsen*, Röda häften 9/1971.

32 Stadgar för Revolutionära marxisters förbund, antagna vid förbundets andra kongress 24-26/9 1971